

آینده‌نگاری ورزش با تکیه بر مبانی اسلامی (روش تحلیل علی - لایه‌ای)

علی همتی عقیف*

چکیده

موضوع ورزش به‌عنوان یک پدیده مهم اجتماعی در کلیه جوامع پیشرفته مطرح است، اثرات این پدیده از دیدگاه علوم مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و تقریباً همه مکاتب فلسفی و ادیان به نحوی راجع به آن اظهار نظر کرده‌اند، آیین مقدس دین اسلام نیز ورزش را به‌طور اعم در نظر داشته است. از دیدگاه اسلام انسان در پیمودن راه کمال و تقرب، همواره با سه امر مرتبط به یکدیگر سروکار دارد؛ فرد، جامعه و عالم هستی، انسان نیز سه بعد جسمانی، عقلانی و نفسانیت دارد که عبارت است از: تزکیه، تربیت و آموزش. همه ابعاد وجود انسان، توأم و موازی همواره مورد توجه آیین نجات‌بخش اسلام بوده است؛ لذا در این پژوهش با استفاده از تحلیل علی - لایه‌ای، به‌عنوان یک روش مدیریتی آینده‌نگر، سناریوهای مختلفی طراحی و مطرح شده است تا لایه‌های مختلف موضوع چرایی ورزش در دین مبین اسلام بررسی شود. در این راستا بر اساس تحلیل‌های مربوط به لایه‌های پایین‌تر و با توجه به میزان عدم قطعیت و اهمیت دو پیشران، «الگوی توسعه ورزشی» و «جهت‌گیری فرهنگی غالب» شناسایی، و بر اساس آن‌ها سناریوهای مورد نظر طراحی شده است.

کلیدواژه‌ها: آینده‌نگاری، ورزش، دین اسلام، فلسفه، تحلیل علی - لایه‌ای.

* استادیار گروه علوم ورزشی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) hematiafif@soc.ikiu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۶/۲۵، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۲۸

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution 4.0 International**, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

۱. مقدمه

تفحص در فرهنگ ایرانی پس از ورود دین اسلام به ایران بدون توجه به فرهنگ غنی اسلامی ناقص و ابتر است. با اشاعه و توسعه فرهنگ غربی در همه شئون اجتماعی و فرهنگی ملل شرق، تربیت‌بدنی و ورزش نیز از این تأثیرپذیری مصون نماند. بنابراین اگر اصول تربیت‌بدنی را بر مبنای اصول ملی و اسلامی بنا نکنیم و جلوه‌های منفی فرهنگ غرب را نزداییم به‌ناچار چون سایر کشورهای سلطه‌پذیر با توسعه ورزش به حاکمیت پاره‌ای از ناهنجاری‌های فرهنگ غرب تن داده، آن را از روزنه ورزش در کالبد فرهنگی خود راه داده‌ایم (زمانی، ۱۳۸۸). چراکه ورزش پدیده‌ای است منتج از اعمال انسانی با ساختار فرهنگی که به یک مفهوم انسان‌شناسی و معرفت‌شناختی خاصی درباره انسان اشاره دارد. رفتارها و الگوهای ورزشی علاوه بر ورزشکاران با مربیان و خدمت‌کنندگان و حامیان ورزشی که در بخش آموزش و تعلیم و تربیت و پشتیبانی فعالیت می‌کنند نیز در تعامل مستقیم است (Isidori & Benetton, 2015).

با قبول این فرض که ورزش به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی اگر بخواهد تأثیر جهانی داشته باشد، باید تبدیل به الگو شود، الگوها نمادین هستند و معمولاً حتی با تغییر شرایط زمانی، مکانی هم قابلیت اثربخشی و کارایی خود را حفظ می‌کند (مظفری و پور سلطانی، ۱۳۹۳). برای اینکه ورزش بتواند در مسائل بنیادین خود جریان‌زا بوده و در نهضت‌های تربیتی، بهزیستی و اصلاحی بتواند الگوهای فرازمانی و مکانی بسازد نیاز است که به‌درستی مورد تجزیه و تحلیل فلسفی و علی‌لایه‌ای قرار گیرد. ورزش مدرن که مبنای گرایش‌های اومانیستی (اصالت انسان) در آن تثبیت شده بود، با اقدامات کوبرتن، مرزها را درنوردید و همپای دیگر مناسبات فرهنگی و مدنی غرب، فرهنگ سنتی و ملی اقوام مختلف را در خود مستحیل ساخت. فلسفه اومانیسم به‌عنوان مبنای فرهنگ غربی، لذت از حال و پرورش جسم را در مقابل گرایش معنوی دینی و فلاح اخروی و قرار دادن تن در خدمت به روح و معنویت مطرح ساخت و با اصالت بخشیدن به انسان، به‌عنوان قطب عالم امکان و محور و معیار همه ارزش‌ها، مبدع نظام ارزشی نوینی شد که در آن، تفسیری جدید از مجموعه ارزش‌ها، از جمله ارزش‌های تربیت‌بدنی عرضه می‌شد (خلجی، ۱۳۸۴).

از طرفی ضرورت تدوین و تبیین مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی برگرفته از قرآن کریم از مسائل اولویت‌دار جامعه اسلامی است، یکی از مؤلفه‌ها، فرایند تفریحات و روش زندگی با تأکید بر فعالیت بدنی و ورزش است. ورزش در دنیای معاصر به دلایل مختلف علمی - بهداشتی از پدیده‌های اولویت‌دار بوده و ما شاهد توسعه این پدیده

هستیم، به طوری که میلیاردها نفر از سراسر دنیا مخاطب فعالیت‌های بدنی مخصوصاً مسابقات المپیک هستند (ویوسیمسون و جنیگز، ۲۰۰۴). لذا محق بودن جامعه نسبت به سلامتی، اجتماعی شدن، و تفریح و اوقات فراغت دلایل محکمی است که ورزش به عنوان حقوق بنیادین و کرامت واقعی انسان‌ها به روش علمی و اصولی از طرف متخصصین این حوزه ترویج یابد، بر همین اساس جامعه نیازمند طرح کردن ورزش انتقادی به منظور اشاعه و ظهور به اصطلاح " تربیت پنهان " ورزش است، که نقش اساسی در رشد و توسعه و تربیت حقوق بشر معاصر و کرامت انسانی دارد (Isidori & Benetton, 2015). تحقیقات اندکی در حوزه فلسفه ورزش در جوامع اسلامی و آن‌هم پرداختن به بدنه اصلی آن یعنی بررسی لایه‌های چرایی انجام ورزش در دین اسلام صورت پذیرفته است از جمله سلیلیا و همکاران (Celiliai, Elena & vlin, 2015) در پژوهش خود با عنوان " ورزش و سلامت بدون موانع مذهبی و ملیتی " بیان کردند، عدم فعالیت بدنی مکرر در جوامع، بخصوص جوامع با سابقه دینی و تاریخی یک نوع سکون مرگبار است، از آنجایی که این‌گونه جوامع محدود به اوقات فراغت شده‌اند، مجبور به استفاده از یک فعالیت بدنی نامناسب خواهند بود. از طرف دیگر دلایلی که فعالیت بدنی توسط طبقات مختلف جامعه عملی نمی‌شود، مقاومتی است که در جهت حذف موانع دینی و مذهبی تحمیل شده از طرف راهبردهای فکری خانواده و سنت‌های خاص مربوط به ملیت خاص انجام می‌گیرد. همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که جنبه‌های مادی و جنسیتی موانع مشارکت در فعالیت بدنی، در ارتباط با مذهب و ملیت‌ها، در رتبه نخست قرار دارند. علاوه بر آن نتایج پژوهش مذکور در ارتباط با موانع مشارکت زنان در فعالیت بدنی نشان داد که تربیت فرزند، خانه‌داری، ادیان خاص بعلاوه داشتن اضافه‌وزن از موانع کلیدی است که از اهمیت بالایی برخوردار هستند. ملک و همکاران (۱۳۹۴) در پروژه مرزهای اخلاقی خشونت در ورزش از نگاه اسلام بیان کردند که در آیین‌های بخش اسلام، نوع و شکل ورزش مسئله نیست، بلکه هدف و جهت‌گیری ورزش مهم و میزان اختیارات فرد نسبت مستقیم باهدف و انگیزه وی در میزان بروز خشونت داشته و اسلام نگاهی نسبی‌گرایانه و معطوف به هدف از عمل خشونت‌آمیز دارد و اگر آموزش جسم و روح جوانان در سایه ریاضت نفس باشد علاوه بر ورزش‌های باستانی و پهلوانی آموزش فنون هنرهای رزمی می‌تواند در پرورش شخصیت اخلاقی و معنوی مؤثر و خشونت‌ناشی از این ورزش‌ها معطوف به هدف آن‌ها بوده و به جای ایجاد روحیه سنگدلی و قساوت، روحیه صلح‌طلبی، آرامش و دفاع از حق را پرورش داده و نشان می‌دهد که یکی از اساسی‌ترین محورهای ارتباط با قرآن و اخلاق مسئله تهذیب اخلاق است.

ورزش و بازی‌های ورزشی نسبت به سایر عناصر فرهنگی کمتر پیرایه‌های خاص بر تن دارد، اکثر ورزش‌ها از خرقة مذهب و ارزش‌های ناسیونالیستی عریان هستند و بر فطرت و غریزه‌های ابتدایی مشترک بین همه انسان‌ها در کل جهان بنا شده‌اند. این خود نقطه قوتی در تسهیل برقراری روابط بین‌المللی ورزش است. در حقیقت زبان گویایی است که تمام مردم جهان می‌توانند با یکدیگر تکلم کنند. بعضی ورزش‌ها بار فرهنگی دارند و در تمدن‌ها و مذاهب مختلف قابل‌پذیرش نیستند و اجرای آن‌ها در جامعه ناهنجاری‌هایی به دنبال دارد. با تحمیل فرهنگ بومی و دینی جامعه بر این ارزش‌ها می‌توان ناهنجاری‌های آن را زدود و با ایجاد قوانین خاص مشکلات فرهنگی آن را محدود نمود و آن را در جامعه قابل‌اجرا کرد مثل شرط‌بندی و قمار، اجرا و نمایش ورزش‌های خشن و آسیب‌زا، استفاده از مواد نیروزا، که در فرهنگ دینی ما جا ندارد یا ورزش بانوان که در آن به علت مسائل شرعی محدودیت‌هایی نسبت به جامعه بین‌المللی مشاهده می‌شود.

از پژوهش‌های پیشین چنین برمی‌آید که الگویی فلسفی در باب ورزش امری گریزناپذیر می‌نماید و با توجه به عمق معارف موجود در منابع دینی و اینکه تبیین فلسفه‌های مضاف اسلامی که ورزش نیز در این گروه قرار می‌گیرد، از اهمیت دوچندان برخوردار است، لذا اصرار داریم که الگوی اسلامی، نافذترین و کامل‌ترین منظومه‌ای است که بدین منظور می‌توان ارائه کرد. پژوهش‌هایی که تاکنون در این حوزه به اتمام رسیده‌اند فلسفه ورزش را با رویکرد اسلامی و آن هم بصورت ابتدایی و بدون توجه به لایه‌های مختلفی که می‌تواند مورد تفسیر و تحلیل قرار بگیرد، انجام گرفته است. محقق در نظر دارد با توجه به مدل تبیین شده سهیل عنایت اله (تحلیل علی لایه-ای CLA) پدیده ورزش را در چهار لایه با استفاده از پنل نخبگان مورد تحلیل قرار دهد و در نهایت به این سوال پاسخ دهد که چگونه می‌توان اهمیت و ضرورت پدیده ورزش را از طریق الگوی علی لایه‌ای با رویکرد دین اسلام به جامعه اسلامی و جهان نمایان ساخت.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱ اهمیت ورزش

ورزش یکی از پدیده‌هایی است که به شکل‌های مختلف در جهان مطرح شده و گروه زیادی به با آن سروکار دارند. برخی از مردم، ورزش قهرمانی و حرفه‌ای و برخی تربیتی. گروهی طرفدار و علاقه‌مند و دیدن برنامه‌ها، مسابقات و نمایش‌های ورزشی بوده، و عده‌ای نیز از راه ورزش امور زندگی خویش را می‌گذرانند. وزارتخانه‌ها

وادارات ورزشی فراوانی تأسیس شده و مخارج زیادی صرف ورزش، ساختن استادیوم‌ها، مجتمع‌ها، و باشگاه‌های ورزشی و نیز تهیه وسایل و لباس‌های ورزشی و یا تماشای مسابقات ورزشی می‌شود. بخش‌های قابل توجهی از برنامه‌های تلویزیون، رادیو، مجلات، و سایر رسانه‌های گروهی، به ورزش و اخبار ورزشی اختصاص دارد و خلاصه ورزش یکی از اموری است که در جهان به صورت جدی مطرح بوده و از جهات مختلف دارای اهمیت هست، از جمله (صبوری، ۱۳۹۳).

- امروزه یکی از مشکلات جامعه بشری، مسائله بی‌کاری و عوارض ناشی از آن است. بیکاری، به‌ویژه برای نوجوانان و جوانان و به‌خصوص در ایام تعطیلات تابستانی مدارس و مراکز آموزشی، بسیار خطرناک و مضر است و باید با آن مبارزه شده، یا به نحوی اوقات بی‌کاری را پر نمود که مفید بوده و یا لااقل مضر نباشد. بسیاری از انحرافات، از قبیل: اعتیاد به مواد مخدر، دزدی و ایجاد مزاحمت، دعوها و درگیری‌های خیابانی، انحرافات جنسی و ... زاییده بی‌کاری و ولگردی است. مرحوم شهید مطهری در کتاب تعلیم و تربیت در اسلام، مطلبی تحت عنوان (زن و غیبت) دارد و می‌فرماید: (زن‌ها در قدیم مشهور بودند که زیاد غیبت می‌کنند. شاید این به‌عنوان یک خصلت زنانه معروف شده بود که زن طبیعتش این است و غیبت‌کن است، در صورتی که چنین چیزی نیست، زن و مرد فرق نمی‌کنند. علتش این بود که زن - مخصوصاً زن‌های تعینات، زن‌هایی که کلفت داشته‌اند و در خانه، همه کارهایشان را کلفت و نوکر انجام می‌دادند - هیچ شغلی و هیچ کاری، نه داخلی و نه خارجی نداشت، صبح تا شب باید بنشینند و هیچ کاری نکنند. کتاب هم که مطالعه نمی‌کرده و اهل علم هم که نبوده، باید یک زن هم‌شان خود پیدا کند، با آن زن چه کند؟ راهی غیر از غیبت کردن به رویشان باز نبوده، و این برایشان یک امر ضروری بوده، یعنی اگر غیبت نمی‌کردند، واقعاً بدبخت و بی‌چاره بودند (سیفی، ۱۳۹۴).

- ورزش، روحیه شجاعت، از خودگذشتگی، مبارزه با ظلم و ظالم و دفاع از مظلوم را در انسان تقویت نموده و اراده وی را قوی می‌سازد.

- ورزش، توان رزمی انسان را افزایش می‌دهد. بالا بودن توان جسمانی نیروهای نظامی رزمی، تنها در زمان‌های گذشته که جنگ‌ها با سلاح‌های سرد صورت می‌گرفت، مورد توجه نبوده، بلکه امروزه نیز حائز اهمیت فراوان است و تمرینات بدنی قسمت عمده‌ای از آموزش‌های نظامیان و به‌ویژه کماندوها و نیروهای ویژه را تشکیل می‌دهد.

همچنین افرادی که از نقطه نظر بدنی و جسمانی، ضعیف و یا ناقص باشند، در ارتش پذیرفته نشده و گاه از خدمت سربازی نیز معاف می‌گردند.

- اهمیت سلامتی و توانمندی جسمانی بر کسی پوشیده نیست. پیامبر گرامی اسلام (ص) درباره حق بدن بر انسان می‌فرماید: ان لربک علیک حقا، و ان لجسدک علیک حقا و لاهلک علیک حقا (بحارالانوار)، پروردگارت بر تو حقی دارد، و بدنت بر تو حقی دارد، و خانواده‌ات (نیز) بر تو حقی دارد.

آنچه در این حدیث ارزنده قابل توجه است، این است که پیامبر بزرگوار اسلام، تا بدان پایه برای جسم و بدن ارزش و اهمیت قائل است که حق بدن را در ردیف حق پروردگار (آن‌هم بلافاصله بعد از آن) و در کنار حق خانواده (و حتی قبل از آن) ذکر می‌فرماید. زمانی انسان می‌تواند حق پروردگار و خانواده خویش را به بهترین نحوی ادا کند، که از بدنی سالم و نیرومند برخوردار باشد. امروزه ورزش در سطح بین‌المللی، بعد سیاسی نیز به خود گرفته است گاه اتفاق می‌افتد کشوری که بیشتر مردم حتی نام آن را نشنیده‌اند، یک‌باره در جهان مطرح شده و به واسطه پیروزی‌های ورزشی، نامش در صفحه اول روزنامه‌های جهان و صدر اخبار قرار می‌گیرد. شرکت و یا عدم شرکت گروه‌های ورزشی یک کشور در یک کشور دیگر نیز، گاه جنبه سیاسی داشته و به معنای دوستی، دشمنی، اعتراض و... تلقی می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴).

- در انسان غریزه قدرت‌طلبی، برتری‌جویی و مبارزه وجود دارد. ورزش و مسابقات ورزشی اگر در محیط و جو سالم برگزار شوند، زمینه اشباع این غریزه از طریق صحیح را فراهم می‌سازند. اگر این غریزه و سایر غرایز، کنترل نشده و به مسیر صحیح هدایت نشوند، برای جامعه بشری مشکل‌ساز و مسائله آفرین خواهد بود (خرم‌شاهی، ۱۳۸۷).

۲-۲. تربیت بدنی

تربیت بدنی فرایندی آموزشی - تربیتی است که هدف آن بهبود بخشیدن به اجرا و رشد انسان از طریق فعالیت‌های جسمانی است که شامل کسب پردازش مهارت‌های حرکتی توسعه و نگهداری آمادگی جسمانی برای تندرستی و سلامت، کسب دانش علمی درباره فعالیت‌های جسمانی و تمرین و توسعه تصور و ذهنیت مثبت از فعالیت‌های جسمانی به‌عنوان وسیله‌ای برای اجرا و عملکرد انسان است (دبورا، ۱۳۸۱). ژوژ هبر عنوان می‌کند تربیت بدنی علمی است منظم، اصولی و تدریجی که به منظور تقویت کامل بدن، بالا بردن عوامل جسمانی، بارور نمودن استعدادها و پرورش صفات اخلاقی از

سن کودکی تا پیری ادامه دارد، شاید این تعریف و تفسیربوسیله اهل فن مقبول‌تر واقع شود و آن این است که تربیت‌بدنی بخشی از تعلیم و تربیت است که هدف تخصصی آن اخلاق و تکامل انسان در ابعاد مختلف باشد (دبورا و همکاران، ۱۳۸۱).

۲-۳ ورزش

کلمه ورزش یک لغت فارسی و از نظر دستوری اسم مصدر است از فعل ورزیدن که عموماً به معنی تکرار عمل، انجام کارهای پیاپی، ممارست و تمرین به کار می‌رود. اما اصطلاح ورزش به مجموعه‌ای از فعالیت‌های سازمان‌یافته گفته می‌شود که به‌منظور کسب مهارت، افزایش قابلیت‌ها و ایجاد رقابت‌های بدنی انجام می‌شوند. آنچه مسلم است در ورزش توجه به مسائل سیاسی و اقتصادی و امنیتی کشورها به‌عنوان پدافند غیرعامل از اهمیت بالایی برخوردار است. ویژگی‌های بازی باید نوشته شود (آذر بانی و همکاران، ۱۳۸۲).

۲-۴ بازی

بازی فعالیتی تخلیه‌ای است. فعالیتی که کودک را با شرایط دشوار مواجه می‌سازد. کودک با موقعیت خیالی خود در قالب بزرگسالان می‌بیند خود را با رویدادهای آزردهنده و نامطلوب درگیر می‌کند و دست و پنجه نرم کردن با مشکلات را تجربه می‌کند. فروید (۱۹۶۱، به نقل از پرهام و پرایمو، ۱۹۹۶) فرض کرده است که بازیها در کودکان دو عملکرد دارند: یکی رسیدن به آرزوها که می‌تواند شامل آرزوی بزرگ شدن و قوی شدن یا بطور ساده آرزوی داشتن یک جفت کفش باشد. دیگری غلبه بر مشکلات و تجربیات ناراحت‌کننده که طی آن کودکان می‌توانند در موقعیتی که مثلاً یک قربانی منفعل بودند، نقش فعالی را بر عهده بگیرند. لذا تربیت‌بدنی در برنامه افلاطون با بازی شروع می‌شود. بازی برای افلاطون صرفاً سرگرمی نبوده بلکه نقش تربیتی دارد (افلاطون؛ ترجمه لطفی، ۱۹۶۷) و این یکی از ابداعات افلاطون در تعلیم و تربیت است که بعداً نیز توسط مربیان بزرگی چون فروبل توسعه یافته است (Barrow, 1976). افلاطون می‌خواهد کودکان از طریق بازی به زندگی نیز عادت کنند و در جامعه بدون تغییر به زندگی خود ادامه دهند و این به نظریه فلسفه افلاطون درباره جهان بر می‌گردد.

۲-۵ تفریحات سالم

اسلاوسن (۱۹۴۸) اعتقاد داشت که تفریحات سالم، جستجوی رفع نیازهای درونی است. چنین توصیفی، بیان نتیجه‌ای است که از تفریحات سالم به دست می‌آید، نه از آنچه هست. نش (۱۹۵۳) تفریحات سالم را روشی برای ارضای نیازهای انسانی و گرایش‌های درونی وی می‌داند. وی، فعالیت را بر مبنای درجه تکامل اجتماعی آن ارزیابی می‌کند. بنابراین تفریحات سالم فرد و جامعه را توأم در بر می‌گیرد. دیدگاه رمانتیک نش به تفریحات سالم به‌عنوان درجه‌خشنودی فرد از انجام فعالیت‌های مختلف مربوط می‌شود (به نقل از ترکیلدسون، ۱۹۹۸).

طبق تحقیقات انجام شده، دین‌داری و فعالیت‌های ارزشی با ایجاد حمایت و سرمایه اجتماعی به شادابی در سطح جامعه منجر می‌گردد. بر اساس مطالعه‌ای که توسط خلیلی (۱۳۹۴) در شهر تهران صورت گرفته می‌توان گفت که میزان دین‌داری یک جامعه به‌عنوان یک متغیر بر ایجاد حمایت اجتماعی افراد از یکدیگر مؤثر بوده و این دو خود شکل‌گیری سرمایه اجتماعی یا اعتماد افراد به هم مؤثر خواهد بود. درنهایت نیز سرمایه اجتماعی می‌تواند به ایجاد شادابی در جامعه منجر شود. بنابراین دین‌داری و تفکر دینی در پس یک تفریح سالم از بابت ایجاد حمایت اجتماعی و سپس سرمایه اجتماعی می‌تواند درنهایت به شادابی اجتماعی منجر شود. به‌عبارت‌دیگر می‌توان گفت که تفریحات ارزشی و سالم با ایجاد حس همبستگی، ارتباطات اجتماعی و تعمیق روابط انسانی به ایجاد شادابی و طراوت در جامعه کمک خواهد نمود.

۲-۶ آموزه‌های اسلام و ورزش

با توجه به اینکه اسلام اهمیت فراوانی به تمام ابعاد زندگی انسان دارد یکی از آن زمینه‌های مورد توجه، سلامت بدن انسان و روح اوست که حفظ سلامتی را از واجبات امور می‌داند و قوی بودن را عامل امتیازات یک فرد محسوب می‌کند. بنابراین توجه به ورزش با اسلوب مناسب و صحیح و متناسب با اعتدال بهره برداری فراوانی را بدن‌بال خواهد داشت. اشتغال به ورزش در قدیم اصولاً مبنایش دفاع از مظلوم و سرزمین‌ها و جامعه بشری بوده است که آمیخته با اخلاق ورزشی همچون ایمان، شجاعت و راستگویی بوده است. اما متأسفانه امروزه در بعضی از کشورها مسیر خود را تغییر داده و گاهی ورزش و ورزشکاران تحت تدبیرات و سیاست‌گذاری‌های افراد مادپرگار، پول‌پرست و سودجو قرار گرفته و به نوبه خود خطر آفرین شده است. ک اسلام چنین

روحیه ای را چه برای دست اندرکاران ورزشی و چه برای ورزشکاران قبیح و مورد مذمت می‌داند و با بیان الگوهای مناسب ورزشی مسیر و هدف از ورزش حقیقی و واقعی را نشان می‌دهد. در آیین مقدس اسلام، برخلاف بسیاری از آیین‌های دیگر، بدن آدمی مورد تحقیر نیست. اسلام بدن انسان را چیزی بی ارزش نمی‌شمارد، زیرا بدن انسان ابزار تکامل روح است تحقیر بدن، در حکم تحقیر شخصیت آدمی است و کسی که مرتکب این عمل شود، مستوجب کیفر و قصاص است (نمازی زاده، ۱۳۹۳). در اسلام، احادیث و رهنمودهای فراوانی از بزرگان دین، جهت حفظ صحت و تقویت بدن و پرداختن به آن، وارد شده است، از جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود *الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ* مؤمنی که قوی و نیرومند باشد، در نظر من از مؤمنی که ضعیف باشد، بهتر و دوست داشتنی‌تر است. در این روایت، ارزش اصیل و واقعی به ایمان اختصاص یافته و در مرحله ی بعد، قوت مد نظر قرار گرفته است، یعنی آن چه باعث ارزش انسان می‌شود، همانا ایمان اوست. ضعیف ترین فرد با ایمان، از نیرومندترین شخص بی ایمان، به مراتب با ارزش تر بوده، بلکه با او قابل قیاس نیست. این همان مطلبی است که خداوند متعال در قرآن کریم مطرح نموده و می‌فرماید: *«إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتِّقَاكُمْ»* (نهج الخطابه، ج ۱ ص ۲۵۶) گرامی ترین شما در نزد خدا آن کسی است که با تقواتر باشد.

۲-۷ ورزش و اجتماعی شدن

تحقیقات کاربردی اجتماعی شدن در ورزش با توسعه جامعه شناختی ورزش ارتباط مستقیم دارد. طی دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰ جهت تدوین جنبه‌های گوناگون مشارکت در فعالیتهای ورزشی تلاش بسیاری صورت گرفته است. اغلب پژوهش‌های اجتماعی شدن در ورزش حول دو مسأله قابل بررسی است. نخست پیشایندهای شرکت در ورزش بدین روش که چگونه و تحت چه شرایطی فرد به ورزش رو می‌آورد و دیگری پیامدهای شرکت در ورزش است. لذا در اغلب منابع دو عنوان اجتماعی شدن در ورزش و اجتماعی شدن از طریق ورزش به چشم می‌خورد در اولی فرد در نقش ورزشی مانند «ورزشکار» اجتماعی می‌شود و در دومی به یادگیری نگرش‌ها، ارزش‌ها، مهارت‌ها و گرایش‌هایی کلی - مانند جوانمردی و انضباط و بسیاری از مواردی که جزء خصلت‌های نیکوی انسانی است. دانش اظهار می‌دارد که کودکان مهارت‌های ارتباطی و تصمیم‌گیری را با شرکت در فعالیتهای ورزشی کسب می‌کنند.

تربیت بدنی در قبول مسولیت برای پرورش و القای ارزش‌های اجتماعی در افراد جامعه خصوصاً دانش آموزان مدارس سهیم بوده و به‌عنوان عاملی در جهت تقویت ارزش‌های اجتماعی و رفتارهای مطلوب انسانی موثر است (عبدلی، ۱۳۸۶).

۲-۸ ورزش، اخلاق و رعایت حقوق دیگران

رویدادها و فعالیت‌های ورزشی امکان و شرایطی را ایجاد می‌کند که شخصیت و ماهیت افراد جامعه بطور حقیقی آشکار می‌گردد لذا رفتار و اعمال ناشایسته شناخته می‌شود، بدین گونه هر فرد با توجه به خصایص انسانی می‌تواند از احترام لازم در بین دسته و جامعه خود برخوردار گردد لذا ارتباط مطلوب شکل گرفته و به صورت اخلاق درمی‌آید و به قلمروهای خارج نیز انتقال یافته و مشاهده می‌شود (کوشافر، ۱۳۸۱). اغلب ورزشکاران اذعان دارند که فلسفه زندگی مریبان و طرز رفتار آنها در زندگی اجتماعی و اخلاقی این گروه موثر بوده، زیرا آنان در موقعیت بهتری برای الگو برداری قرار دارند. تربیت اخلاقی ورزشکاران از رفتار مریبان نشأت می‌گیرد پس مریبان با اعتماد به کار و نقش خود لازم است اصول انسانی و اخلاقی را رعایت کنند. (کوشافر، ۱۳۸۱) از آنجا که انجام مهارت‌های ورزشی طبق قوانین و مقررات خاص هر رشته اجرا می‌گردد و رعایت مقررات بازی برای کلیه بازیکنان الزامی می‌باشد، در نتیجه، بازی موقعیتی است برای آموزش رعایت مقررات و قرار داد‌های اجتماعی، خصوصاً برای کودکان که در سنین اولیه با مقررات اجتماعی درگیر نیستند اثرات کاربردی را به همراه دارد. (عزیز آبادی فراهانی، ۱۳۷۳).

۲-۹ ورزش و اوقات فراغت

فراغت شامل فعالیت‌هایی جدا از اجبارهای شغلی، خانوادگی و اجتماعی است که در آن فرد فقط به میل خود عمل می‌کند. در نتیجه فراغت، کار یا بیکاری نیست، بلکه یک تجربه با ارزش زندگی است و به قول ارسطو، فراغت جدیترین مشغله انسان است (جمشیدی، ۱۳۸۷). ناش در کتاب فلسفه‌ی تفریحات سالم، اوقات فراغت را آن بخش از زندگی تعریف می‌کند که «شخص کار موظف و تکالیف دینی و اجتماعی خود را انجام داده و در خواب نیست». بنا براین شامل ساعتی است که با تفریحات و ورزش سپری می‌کند. در فراغت اندکی که امروزه میسر و ممکن است اجرای برنامه‌های مناسب تفریحی و ورزشی برای تلطیف زندگی، کاستن از فشارهای زندگی ماشینی،

ارضای غرایز و تمایلات ذاتی، تأمین سلامت جسمانی و روانی ضرورت دارد. این امر مورد توجه برنامه ریزان تعلیم و تربیت بوده و از هفت بند اهداف تعلیم و تربیت در بند ششم: استفاده صحیح از اوقات فراغت جایگاه پیدا کرده و آموزش های لازم نظری و عملی در مدارس صورت می پذیرد (کوشافر، ۱۳۸۱). یکی از روش هایی که می تواند اوقات فراغت افراد جامعه را زیر پوشش قرار دهد و بسیاری از ضعف ها و کمبود های جسمانی و روانی را رفع و درمان کند، ورزش و تفریحات سالم است. تربیت بدنی و ورزش گذشته از جبران ضعف ها و حفظ تندرستی، افراد را برای زندگی، تلاش و اهداف مشترک آماده می سازد. استفاده از بازی در اوقات فراغت فرصتی برای پیشرفت فرد فرا هم می نماید (مسعودی، ۱۳۸۷). فراغت همیشگی انسان را گرفتار بی حوصلگی و دلتنگی می سازد انسان بی کار فرصت پیدا می کند که خاطرات گذشته را تجدید کند و در غم و اندوه گرفتار شود یا به آینده فکر کند و دچار دلهره و اضطراب شود. تربیت بدنی در رفع این عوارض سهیم است و عامل موثری برای مبارزه با بی حوصلگی و پر کردن اوقات فراغت فرد می باشد (عزیز آبادی فراهانی، ۱۳۷۳). ورزش بعنوان یکی از روش های گذران اوقات فراغت در جذب ارزش های فرهنگی موثر است. در ورزش های گروهی بازیکن تلاش می کند تا برای جذب بهتر در گروه، رضایت سایر بازیکنان را به دست آورد و از این طریق ملاک های سازگاری در جمع را در خود ایجاد نماید. از دیدگاه جامعه شناسی، گذران اوقات فراغت با ورزش از غیر پویا شدن و به انحراف رفتن توانایی های افراد جامعه به ویژه جوانان جلوگیری می کند و در مقابل، قابلیت تولید و بهره‌وری آن‌ها در قالب های مختلف اجتماعی و اقتصادی را هر چه بیشتر تقویت می نماید (عبدلی، ۱۳۸۶).

۲-۱۰ ورزش و فرهنگ

فرهنگ را می توان به عنوان مجموع ویژگی های رفتاری و عقیدتی اکتسابی اعضای یک جامعه خاص تعریف کرد و اثر تعیین کننده در این تعریف همان واژه اکتسابی است (کوئن، ۱۳۸۶) ورزش بخش مهمی از فرهنگ ملل در جهان معاصر است بحث های محافل گوناگون، سر فصل روزنامه ها، برنامه های رادیویی و تلویزیونی جایگاه آن را روشن ساخته است. اعلام موفقیت در مسابقات ملی و بین المللی میلیون ها نفر را شاد و و شکست در برنامه ها مردم را غمگین و خشمگین می سازد (خزایی، ۱۳۸۸).

۲-۱۱ ورزش در قرآن

در قرآن کریم آیاتی وجود دارد که به گونه ای بر اهمیت ورزش در کنار تقویت روح دلالت دارد که ما در اینجا به برخی از این آیات اشاره می کنیم:

۲-۱۱-۱ طالوت و نیرومندی جسمانی

از جمله مواردی که نیرومندی جسمانی به عنوان یک مزیت و امتیاز در قرآن ذکر شده، داستان طالوت و قوم بنی اسرائیل است. قوم یهود که در زیر سلطه فرعونیان، ضعیف و ناتوان شده بودند، بر اثر رهبری های خردمندانه حضرت موسی (علیه السلام) از آن وضع اسف انگیز نجات یافته و به قدرت و عظمت رسیدند، ولی پس از مدتی دچار غرور شده و دست به قانون شکنی زدند، و به همین جهت، سرانجام از قوم «جالوت» که در ساحل دریای روم، بین فلسطین و مصر می زیستند، شکست خورده و ۴۴۰ نفر از شاه زادگانشان نیز به اسارت جالوتیان درآمدند. این وضع، چندین سال ادامه داشت تا آنکه خداوند پیامبری به نام «اشموئیل» را برای نجات و ارشاد آن ها برانگیخت. بنی اسرائیل گرد او اجتماع نموده و از او خواستند رهبر و امیری باری آن ها انتخاب کند، تا همگی تحت فرمان و هدایت او، با دشمن نبرد کنند و عزت از دست رفته خویش را باز یابند. اشموئیل به درگاه خداوند روی آورده و خواسته قوم خود را به پیشگاه حضرت احدیت عرضه داشته به او وحی شد که طالوت را به پادشاهی ایشان برگزیدم. «قَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا» (بقره آیه ۲۴۷) و پیامبرشان به آن ها گفت: خداوند، طالوت را برای زمام داری شما مبعوث کرده است. از آن جا که طالوت مردی کشاورز بوده و توانایی مالی چندانی نداشت اشراف با انتخاب وی فی لغت نمودند گفتند: چگونه او بر ما حکومت داشته باشد با این که ما از او شایسته تریم؟ و او ثروت زیادی ندارد. اشموئیل در پاسخ گفت: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَيْهِ عَلَيْكُمْ وَ زَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ الْجِسْمِ» خداوند او را بر شما برگزیده و علم و قدرت جسم او را وسعت بخشیده است. چنانکه ملاحظه می شود، اشموئیل پیامبر دو خصلت «گسترش علمی و توانایی جسمی» را بر دو خصوصیت دیگر، یعنی قدرت مالی و افتخارات نژادی و نسبی، فضیلت و ترجیح می دهد. و دارنده ی این دو خصلت را برای احراز مقام رهبری شایسته تر می داند، در این جا قدرت بدنی با صراحت به عنوان یک مزیت و فضیلت مطرح شده و در کنار علم و قدرت علمی قرار گرفته و با آن مقایسه شده است.

۲-۱۱-۲ داستان یوسف پیامبر

در داستان حضرت یوسف (ع) به نکات آموزنده‌ی فراوانی بر می‌خوریم که یکی از این نکات آموزنده، مسأله لزوم ورزش، بازی و تحرک، به ویژه برای جوانان و کودکان می‌باشد. حضرت یعقوب (ع) دوازده پسر داشت که دو نفر از آنها (یوسف و بنیامین) از یک مادر بودند که «راحیل» نام داشت (تفسیر نمونه) یعقوب به جهاتی نسبت به این دو فرزند محبت بیش‌تری ابراز می‌نمود و همین مسأله باعث برانگیخته شدن حس حسادت در سایر برادران شد. آنان به یکدیگر گفتند: با اینکه ما ده برادر، گروهی نیرومند و تواناییم، ولی باز هم پدرمان به یوسف و برادرش بنیامین علاقه‌ی بیشتری دارد. از آن‌جا که این علاقه نسبت به یوسف خیلی شدیدتر بود، برادران نانتی تصمیم گرفتند یوسف را بکشند و یا این که از پدر دور سازند. از این رو به پیش پدر آمدند و گفتند: «أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ وَ إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ» (یوسف، آیه ۱۲) پدر از اینکه مبادا یوسف در اثر غفلت آنان طعمه گرگ شود، ابراز نگرانی می‌کند. پسران در پاسخ می‌گویند: «لَنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَ نَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ» اگر او را گرگ بخورد، با این که ما گروه نیرومندی هستیم، ما از زیان کاران خواهیم بود. بالاخره پدر را قانع ساخته و یوسف را با خود به صحرا بردند و پس او را در چاهی انداختند و در بگرشت پیراهن او را خونی کرده و گفتند پدرجان گرگ او را خورده است. برخی از نکاتی که در این داستان بدست می‌آید عبارتند از:

- ۱- نیرومندی و ورزشکار بودن، یک مزیت و فضیلت است و به همین دلیل برادران یوسف در دو جا مطرح می‌کنند که ما گروهی نیرومند و ورزش‌کاریم.
- الف) هنگامی که پدر از این که گرگ یوسف را بخورد ابراز نگرانی می‌کند، آنان در پاسخ پدر می‌گویند: «و نحن عُصْبَةٌ» و داشتن نیرو و توان جسمی را مشخصه یک محافظ و پاسدار می‌دانند که بخوبی می‌تواند به مأموریت حفاظت عمل کند.
- ب) «و نحن عُصْبَةٌ» با این جمله برتری خویش را بر یوسف نمایان می‌کنند
- ۲- بازی کردن و تحرک را که خود نوعی ورزش است- برای کودکان لازم و ضروری می‌داند. به همین جهت برادران یوسف به بهانه‌ی بازی کردن، یوسف را از پدرش که خود پیامبر الهی و دارای بینش کافی است جدا می‌کنند و او به این که بازی برای کودک لازم است، اعتراض نمی‌کنند.
- ۳- بازی، تحرک و ورزش بهتر است در هوای آزاد، محیط باز و فضای سبز صورت گیرد، نه در هوای آلوده و در بسته و به دور از طبیعت.

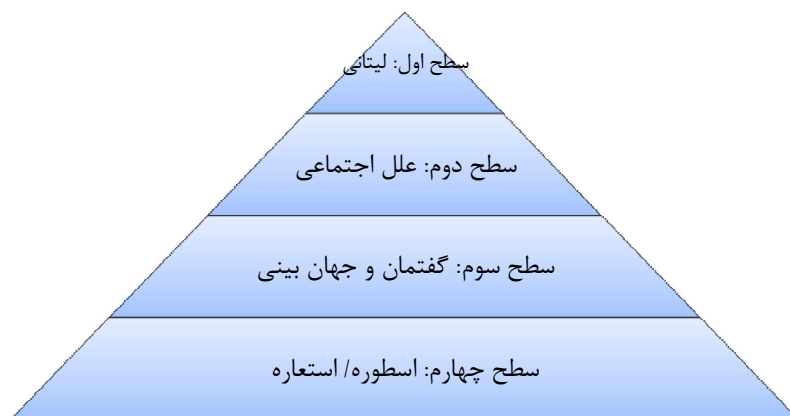
۴- در حالی که برادران یوسف بزرگترین گناهان را مرتکب شدند پیامبر خدا عذر برادران را که اشتغال به ورزش و مسابقه ورزشی است را تقبیح و خرده نمی گیرند (صبوری، ۱۳۷۶)

۳. روش پژوهش

روش تحلیل علی - لایه‌ای برای نخستین بار در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل علی لایه ای: فراساختارگرایی به مثابه روش (Causal Layered Analysis: Poststructuralism as method) در مجله فیوچرز (Futures) مطرح شد. این مقاله نخستین ویرایش نظریه CLA است (عنایت اله، ۱۳۸۸).

مختصات کلی تحلیل علی - لایه‌ای به شرح زیر است:

۱. بافت: تعریف چارچوب مسأله و خلق راه حل ها چگونه انجام می‌شود؟ زبان خنتی و بی طرف نیست بلکه خود بخشی از تحلیل است. حکیمانه ترین بررسی موضوع، مستلزم حرکت بالا به پایین به بالا در بین سطوح چهارگانه و تشخیص گفتمان‌هایی است که در ساخت موضوع یا مسأله نقش دارند.
۲. سطوح افقی: شناسایی مسأله (مشکل چیست؟) راه حل مرتبط (راه حل چیست؟) اشخاص مرتبط (چه کسی می‌تواند مشکل را حل کند؟) منبع اطلاعات مسأله (مشکل و راه حل آن در چه بافتی قرار می‌گیرد).
۳. فهم عمودی CLA مطابق شکل ۱

لایه لیتانی یا ظاهری که ناظر بر عینی‌ترین و آشکارترین سطح آینده است و فهم آن نیاز به دانش و مهارت‌های تحلیلی خاصی ندارد. در این لایه احتمال وقوع آن مورد قبول همگان است و از حیث کمی، داده‌های بسیاری در خصوص آن در رسانه‌های گروهی منتشر شده است. اما نکته‌ای که در خور توجه است در این لایه مسائل و روندها نه تنها به یکدیگر مرتبط نیستند بلکه گسسته از هم به نظر می‌رسند.

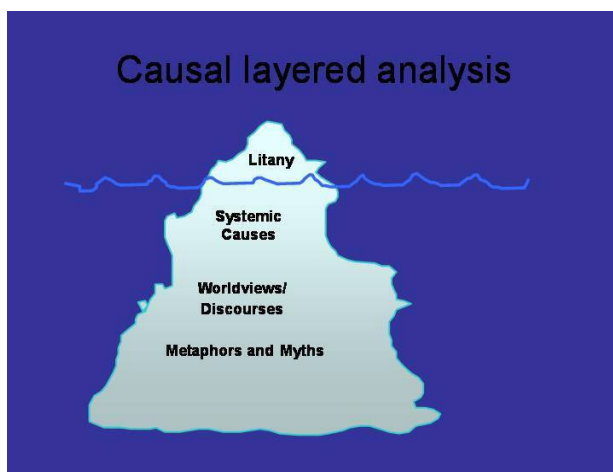
لایه علت‌های اجتماعی که ناظر بر عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و تاریخی است. در این لایه تلاش می‌شود داده‌های کمی بر حسب همبستگی متغیرها، رابطه علیت، بکارگیری یک نظریه خاص و نقد سایر نظریات تفسیر شوند.

لایه سوم ناظر بر فهم جهان‌بینی و گفتمانی است که نه تنها پشتیبان دعاوی معرفتی مرتبط با دلایل وقوع پدیده در آینده است بلکه به این دعاوی مشروعیت می‌بخشد و علت‌های اجتماعی بوجود آورنده مسأله عینی (لایه اول) را شکل می‌دهند. این لایه بر تصویر بزرگ و پارادایمی متمرکز است که باعث می‌شود ما پدیدارها و رخداد‌های عالم را واقعی یا غیر واقعی بدانیم. در این لایه لنزهای شناختی که ما برای فهم و شکل‌دهی به جهان مورد استفاده قرار می‌دهیم، مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این لایه تلاش‌های ناظر بر شناخت ساختارهای فرهنگی، زبانی و اجتماعی هستی‌بخش آینده پدیده‌ها است. فهم مفروضات عمیق نهفته در مسائل مرتبط و ارائه تفسیری جدید از مسأله در این لایه به شدت مورد توجه است. در این مرحله آینده‌پژوه می‌تواند گفتمان‌های مختلف شکل‌دهنده به آینده را کشف کند و نشان دهد که چگونه گفتمانی که ما برای فهم مسائل به کار می‌گیریم در پیکربندی خود آن مسأله نقش دارد. در این لایه به تعداد گفتمان‌های مختلفی که برای فهم مسأله وجود دارند می‌توان آینده‌های بدیلی را شناسایی کرد. در این لایه بنیان‌ها و متغیرهای مؤثر در شکل‌گیری مسأله عینی مورد پرسش واقع می‌شوند.

لایه چهارم که ناظر بر فهم اسطوره‌ها و استعاره‌هایی است که به شیوه‌ای ناخودآگاه به شکل‌گیری جهان‌بینی و گفتمان مسلطی که بوجود آورنده علت‌های اجتماعی و مسأله عینی شده است، کمک می‌کنند. در این لایه عمیق‌ترین روایتها، طرحواره‌ها و تصاویر ذهنی شکل‌دهنده به آینده مورد کنکاش قرار می‌گیرند. این روایتها، طرحواره‌ها و تصاویر نه در اندیشه بلکه در احساس افراد ریشه دارند. در این لایه، زمینه‌های تمدنی شکل‌دهنده به گذشته، حال و آینده بازنمایی می‌شوند. شالوده‌شکنی استعاره‌های

متعارف و عرضه استعاره‌های بدیل رهگذر مناسبی را به منظور نقد حال و خلق آینده‌های بدیل فراهم می‌کند. بر این اساس، فهم استعاره‌ها و اسطوره‌ها نه تنها لایه‌های عمیق تمدنی شکل‌دهنده به یک آینده خاص را آشکار می‌کند بلکه با ردیابی عوامل ناخودآگاه و اسطوره، امکان خلق آینده را فرای مرزهای عقلانی مهیا می‌سازد (عنایت اله، ۱۳۸۸).

بنابراین روش CLA به شرح مذکور، ناظر بر آینده‌پژوهی فراروی چهارچوبهای متعارف است. به عبارت روش‌تر تحلیلهای دانشگاهی عادی متمایل به لایه دوم و تا حدودی لایه سوم است و در این تحلیل‌ها به ندرت به لایه چهارم توجه می‌شود. در حالی که در روش CLA، تمامی قلمروهای معرفت‌شناختی مؤثر در شکل‌گیری آینده پدیده‌ها توجه می‌شود. از این رو نمی‌توان هیچ لایه و حوزه معرفت‌شناختی را نسبت به حوزه و لایه دیگر برتر دانست. از این رو در روش CLA محقق با نگاهی از بالا به پایین و از پایین به بالا، می‌تواند تحلیل خود را یکپارچه سازد و از حیث افقی نیز می‌تواند گفت‌مانها، شیوه‌های کسب معرفت و جهان‌بینی‌ها مؤثر در شکل‌گیری آینده را با هم ادغام و در نتیجه بر غنای تحلیل خود در خصوص آینده بیافزاید (Inayatollah, 2008). رویکرد پژوهش حاضر به خاطر درک و شناسایی و آینده‌نگاری از طریق سناریو نویسی ورزش با تکیه بر مبانی اسلامی نوعی تحقیق اکتشافی بشمار می‌رود. روش این پژوهش از منظر هدف کاربردی است. در این پژوهش از طریق مطالعه منابع موجود در ادبیات، مصاحبه با افراد خبره در زمینه ورزشی و استفاده از سئوالات تحلیل علی- لایه ای در سطوح چهار گانه به منظور نظر خواهی از متخصصین ورزشی و آینده پژوهی تلاش شد تا به سئوالات مورد نظر از سوی خبرگان پاسخ داده شود. بنابراین تحقیق از منظر گردآوری داده‌ها توصیفی می‌باشد، بدین صورت که ابتدا منابع موجود در ادبیات مورد مطالعه قرار گرفت و شناخت اولیه از ابعاد و متغیرها حاصل شد سپس از طریق مصاحبه با افراد خبره از آنان خواسته شد تا در مورد موضوع و مساله مورد نظر در سطوح چهارگانه راهکارهایی را که می‌تواند مطرح باشد بیان نمایند. جامعه آماری مورد نظر در این تحقیق خبرگان حوزه ورزشی و آینده پژوهی بود که از روش نمونه‌گیری گلوله برفی (۱۵ نفر) استفاده شد. در این پژوهش از نرم افزار سناریو ویزارد استفاده گردید.

شکل ۲. موضوعات به مثابه کوه یخی

۳-۱- تحلیل علی- لایه‌ای فلسفه ورزش در دین اسلام

جهت بررسی مسأله فلسفه ورزش در دین اسلام بر اساس تحلیل علی لایه ای موضوع در چهار لایه لیتانی یا ظاهری، اجتماعی، گفتمان و اسطوره و استعاره مورد تحلیل قرار می‌گیرد و عواملی که در چهار سطح فوق بر فلسفه ورزش در دین اسلام تأثیر گذارند شناسایی می‌شوند و در نهایت راهبردهایی که بر اساس مبانی فلسفی دین اسلام موجب افزایش و یا کاهش گرایش به ورزش در میان جوامع اسلامی مختلف می‌شود را مورد تحلیل قرار می‌دهیم. سپس براساس دو سطح لیتانی و گفتمان دو پیشران اصلی که موجب گرایش و یا عدم گرایش به ورزش در دین اسلام را که در آینده موثر هستند بر اساس عدم قطعیت آن‌ها سناریو های مختلف ترسیم می‌گردد.

جدول ۱. تحلیل علی- لایه‌ای مساله ورزش در دین اسلام

سطح تحلیل	موضوع یا مساله	راهکار
لیتانی	اثرات فیزیولوژیکی و جسمانی و روانی ورزش محبوب القلوب شدن قهرمانی	-ایجاد سیاست های انگیزشی برای روی آوردن به ورزش -تشویق و حمایت قهرمانان -برگزاری مسابقات ورزشی
اجتماعی	رویدادهای ورزشی: ورزش زورخانه ای و پهلوانی ورزش قهرمانی، ورزش همگانی ورزش پرورشی	-برگزاری مسابقات ورزشی به روش آمایش سرزمین -ایجاد پایگاه های ورزش زورخانه در محلات -بازنگری در سیاستگذاری سلامت در جامعه -ایجاد مراکز تخصصی- ورزشی بر اساس استانداردهای بین‌المللی در مدارس
گفتمان‌سازی	نهیست بهیستی، نهیست تربیتی نهیست اصلاحی، همبستگی ملی مشارکت سیاسی، مبارزه با استعمار صلح بین دولت‌ها	-الگوی توسعه ورزش در جامعه با رویکرد تربیتی و تغییر سبک زندگی و رواج تفکر صنعت ورزش بعنوان زبان مشترک ملت ها در جهت دیپلماسی سیاسی و فرهنگی
اسطوره و استعاره	یاررب قو علی خدمتک جوارحی عقل سالم در بدن سالم منش پهلوانی زنیرو بود مرد را راستی ز سستی کژی زاید و کاستی تحکیم ارزش‌های انسانی کالای لوکس کالای غیر لوکس متافیزیک ارزش شناسی زیبایی شناسی معرفت شناسی منطق اخلاق	-ورزش اساس تزکیه، تربیت و سیر الی الله -تلفیق جسم و روح -ورزش منهای دین عفونت است -تئوری دفع انرژی اضافی، تمدد اعصاب، میراث نسل های گذشته، و بر اساس نظریه ارسطو تئوری تصفیه است -ارزش‌هایی که زندگی برای آن‌ها است (مخدوم) که فرا معیشتی، فراملی، و فراتاریخی است و جاودانه اند (نیکی، عدل، شجاعت) و ارزش‌هایی که آن‌ها برای زندگی هستند (خادم) که زندگی را آرام تر و خواستنی تر و کمال پذیر تر می‌کنند -علم شناخت و معرفت به امور، پدیده‌ها (ادراک حسی) و تفکر (ادراک درونی) -الگو شدن ورزشکاران بر اساس اجرای اخلاق عملی و فلسفی در جامعه اسلامی

نکته اساسی این است که با تحلیل علی لایه ای موضوع فلسفه ورزش در دین اسلام به این موضوع پی خواهیم برد که اولاً چرایی و دلیل پرداختن به ورزش غالباً مربوط به دو سطح فوقانی این تحلیل است و ثانیاً برخی از دلایلی که بطور آشکار و با تحلیل سطحی می‌توانند به‌عنوان عوامل اصلی مشارکت در ورزش از نظر دین اسلام باشند با نگاه عمقی و رفتن به سطوح سوم و چهارم تحلیل می‌توان پی برد که نبوغ جامعه و احساس نیاز به فعالیت بدنی که حاصل سطح گفت‌وگو و جهان بینی و استعاره‌ها در جهان اسلام است، جامعه را بیشتر و بهتر به سوی مشارکت همگانی در ورزش سوق می‌دهد نمونه بارز این امر ذهن آگاه و خلاق و فرهنگ غنی افراد تحصیل کرده در درون جامعه اسلامی است که به فعالیت بدنی به‌عنوان یک نیاز می‌نگرند، سطوح لیتانی و اجتماعی موجب تقویت سطح گفت‌وگو سازی و جهان بینی افراد جامعه از اهمیت و ضرورت فعالیت بدنی در سبک زندگی شده و موجبات تقویت و ورود افراد به ورزشگاه‌ها، پارک‌ها می‌شود. بدین ترتیب مزیت فعالیت بطور رسمی و ضمنی پذیرفته می‌شود که خود مشوق اقشار جامعه برای مشارکت در فعالیت بدنی است. علاوه بر آن بسیاری از پدیده‌های دیگر محیطی از قبیل رسانه‌ها، متخصصین و نخبگان ورزشی، موجب تقویت اسطوره‌ها، استعاره‌ها و جهان بینی در راستای مشارکت حداکثری جامعه در ورزش خواهد بود.

شکل ۳. سناریوهای مرتبط با آینده ورزش (پدیدآورنده)

۳-۱-۱. سناریوی شماره یک

کشور بر پایه دین اسلام به سوی الگوی ورزش همگانی می‌رود و آن فرهنگ غالب یعنی ورزش همگانی بر کل کشور استیلا می‌یابد. بطوری که تمام افراد در کشور اسلامی سعی در یادگیری و فراگرفتن فرهنگ ورزشی غالب (همگانی) نموده و دیگر عوامل را کنار می‌گذارند. هم چنین از نظر توسعه فرهنگ ورزشی، جامعه بر مبنای توسعه فرهنگ ورزشی فرابخشی است، در این حالت ورزش در آن جامعه به منزله مدینه فاضله بوده و به لحاظ اینکه جامعه به حقیقت ورزش دست یافته از استعاره گل و بلبل استفاده شده است. در این سناریو برای اینکه بتوان به مسائل جانبی از جمله کمبود فضا و اماکن و تجهیزات ورزشی غلبه کرد، گسترش اماکن و تجهیز آن‌ها با توجه به استاندارد های ملی و بین‌المللی ضرورت می‌یابد. همچنین نوع جهان بینی جامعه نسبت به ورزش که صرفاً اتلاف وقت باشد تغییر یافته و مبتنی بر بینش عقلانی خواهد بود، به همین منظور تمام ارگان های دولتی و غیر دولتی در این مقوله بسیج گشته و موجب گسترش فرهنگ سلامتی در جامعه می‌شوند، از آنجایی که هدف ورزش همگانی سلامتی است، لذا این استعاره که پیشگیری بهتر از درمان است محقق خواهد شد.

۳-۱-۲. سناریوی شماره دو

در این سناریو، توسعه فرهنگ ورزشی مبتنی بر فرابخشی است ولی در زمینه الگوی ورزشی غالب، ورزش قهرمانی تقویت گردیده و در کنار الگوی ورزش همگانی نفوذ و استحکام می‌یابند. این گونه الگوی ورزشی در محله‌ها و مناطق تحت سیطره خود به افراد آن هویت بخشیده و با تلاش مستمر سعی در حفظ الگوی ورزش قهرمانی در کنار ورزش همگانی می‌نماید. در این سناریو ورزش نه به عنوان مدینه فاضله بلکه به عنوان پدیده‌ای که صرفاً می‌تواند نیازهای سطحی جامعه را تامین کند، مد نظر قرار می‌گیرد. در این صورت عمده دلایل پرداختن به ورزش فقط به منزله انجام ابلاغ از سوی مدیران ارشد صورت می‌پذیرد. نکته اساسی در این سناریو این است که میزان تمایل جامعه به ورزش همگانی به مراتب نسبت به سناریوی اول کمتر خواهد بود و از سوی دیگر امکان دارد که افرادی از جامعه که ورزش قهرمانی که جامعه آن را به ایشان تحمیل کرده است بیشتر متمایل به ورزش همگانی باشند. نکته دیگری که در این سناریو می‌تواند محل بحث باشد این است که عدم دلبستگی به ورزش همگانی و عدم

مشارکت فعال آنان در توسعه این ورزش و زیر ساخت های آن، بر چسب همگانی به ورزش تضعیف و کارکردهای آن سیر نزولی پیدا خواهد کرد، در این صورت لزوم استفاده از راهکارهای فنی و ساختاری برای این کارکردها نمایان خواهد شد. همینطور ممکن است ترکیب جمعیتی در ورزش همگانی از نظر جنسی و سنی و بسیاری از عوامل دیگر متفاوت باشد، لذا سیاست‌گذاری های اجتماعی، فرهنگی و جمعیتی باید اعمال گردد. بر اساس نوع کارکردی که ورزش در این سناریو برای جامعه دارد و مشخص نیست که چه اهدافی از دنبال می کند از استعاره آفتاب گردان استفاده شده است.

۳-۱-۳. سناریوی شماره سه

در این سناریو الگوی توسعه ورزش به سوی استفاده از ورزش همگانی حرکت می کند، این ورزش همگانی است که نهضت بهزیستی و اصلاحی را در میان ملت ها موجب می شود. از طرفی در بعد فرهنگی متولی ورزش، جامعه گرایش به سوی فرهنگ بخشی و بی اعتنایی به سایر ارگان های کشور را دارد. به نظر می رسد که دیدگاه بخشی به توسعه ورزش نمی تواند به لحاظ استراتژیکی و راهبردی مساله گرایش جامعه به ورزش همگانی که متضمن تامین سلامتی جامعه است را برآورده سازد. نگاه بخشی نگاه حداقلی است، لزوما نیازی به ایجاد و توسعه مراکز ورزشی - همگانی در شهر های کوچک ندارد. همچنین با نگاه بخشی، سازمان های متولی ورزش بخشی از نیروی انسانی، مادی و مالی را در دل خود محفوظ داشته و حتی با توسعه فرهنگ ورزش همگانی و استفاده از ابزارآلات تبلیغی جهت مشارکت در این حوزه از ورزش تغییر چندانی از نظر کمی و کیفی در توسعه ورزش همگانی ایجاد نخواهد شد. لیکن پیشران فرهنگی حاکم در مراکز استان ها به جهت اهداف ویژه آن، جمعیت حداقلی را نه بخاطر کارکردهای خود ورزش بلکه به خاطر بعد فرهنگی آن هم نه در بعد سلامت بلکه عوامل اجتماعی خاص و زیبایی شناسی ظاهری با شیب ملایم به سوی این ورزش روانه خواهد کرد. در این حالت ترکیب جمعیتی که در ورزش همگانی مشارکت می کنند با دو سناریوی قبلی متفاوت خواهد بود. همچنین شدت نفوذ توسعه ورزش همگانی در میان افراد جامعه بخصوص مراکز استان ها می تواند کارکردهای قوی برای انسجام بخشی، تعیین رفتارهای اجتماعی و کنترل از خود بروز دهد. در این سناریو با توجه به اینکه ورزش همگانی به عنوان یک پدیده سالم که می تواند مزایای بیشتری برای جامعه به لحاظ فرهنگ بخشی داشته باشد، نگرینسته

نمی‌شود و کارکرد سلامتی آن برای جامعه حداقلی نیز مدنظر قرار نمی‌گیرد و لذا افراد جامعه فقط به لحاظ زیبایی شناسی ظاهری به این ورزش روی می‌آورند، لذا ورزش در آن جامعه دوست داشتنی بوده و به جهت اینکه تک تک افراد جامعه به اهداف فردی خود نایل می‌شوند از استعاره قناری استفاده شده است.

۳-۱-۴. سناریوی شماره چهار

در این سناریو همانند سناریوی شماره سه الگوی توسعه ورزش بسوی استفاده از ورزش قهرمانی حرکت می‌کند و ورزشی بودن کشور بر اساس قهرمانی در رشته‌های گوناگون تعیین کننده موفقیت کشور است. همچنین از نظر فرهنگ غالب در بعد توسعه ورزش، جامعه گرایش به فرهنگ بخشی دارد و اعتقاد بر این است که سازمان متولی ورزش فقط حق حاکمیت در ورزش را بر عهده دارد، همانطور که در سناریوی شماره سه مطرح گردید، دیدگاه بخشی به توسعه ورزش قهرمانی به لحاظ اینکه کل جامعه را در بر نمی‌گیرد به همین علت این سناریو اهداف متعالی ورزش که همانا تندرستی و نزدیک کردن انسانها به ذات لایزال الهی است را نمی‌تواند تضمین نماید. در این سناریو ورزش نه به عنوان کالای غیر لوکس و مورد نیاز بلکه بعنوان کالای لوکس که صرفاً می‌تواند تامین کننده نیازهای شغلی و نیازهای اقتصادی درصد بسیار کمی از افراد کشور باشد، مدنظر قرار می‌گیرد. بنابراین موضوعاتی همچون قهرمان سالاری صرف هزینه‌های سرسام آور برای قهرمانی یک تیم ورزشی، استخدام مربیان گران قیمت خارجی برای کسب موفقیت‌های زود گذر، تشریفات گسترده و اسراف و تبذیر برای رویداد های ورزشی، اگرچه از شیوه های رایج اداره سازمان‌های ورزشی در قرن بیست و یکم است لیکن به هیچ وجه صبغه دینی ندارد. انعکاس بدیهی و طبیعی این گونه اوامر محروم ماندن توده مردم و به ویژه دانش آموزان و نسل جوان از ابتدایی ترین امکانات ورزشی، تربیت بدنی و تفریحی سالم به ویژه در کشورهای در حال توسعه است. تحفیفات نشان داده است در کشورهایی که چنین سیاست‌هایی را در پیش می‌گیرند، انواع بزهکاری های فردی و اجتماعی و به ویژه اعتیاد گسترش می‌یابد، لذا در این سناریو به لحاظ اینکه عده ای بسیار اندک در سطح کشور منافع مالی زیادی را برای خود و اطرافیان بدست می‌آورند از آن بعنوان یک منبع اقتصادی و محل ارتزاق از استعاره گاو شیرده استفاده شده است.

۴. نتیجه‌گیری

با مفروض قرار دادن میزان مشارکت همگانی خصوصا در جوامع دینی به ورزش به‌عنوان یک مساله و با بررسی پیشینه‌های تاریخی و دینی و هم‌چنین راهکارهای ارائه شده برای افزایش حداکثری مشارکت ورزشی می‌توان پی برد که راهبردهای پیشنهادی در اینگونه جوامع به دلایل گوناگون با شکست مواجه شده و یا با توفیق نسبی بسیار پایینی همراه است. عمده راهکارهای ارائه شده برای برون رفت از این مساله در جوامع دینی خصوصا دین اسلام از سوی مسئولین با دیدگاه تجربه‌گرایی و عینیت‌گرایی مطرح شده‌اند، بدین ترتیب برای ارائه و بازخوانی راهکارهای موثرتر در آینده، نگاهی انتقادی به گذشته و حال این جوامع و شکستن ساختارهای موجود که به این واقعیت عینیت می‌بخشد، ضروری به نظر می‌رسد. با استفاده از روش تحلیل علی لایه ای می‌توان به لایه‌های درونی و زیرین بافتاری یک واقعیت که همانا مساله چرایی‌گرایی همگانی به ورزش می‌باشد، می‌توان پایه‌های شکل دهنده و معنا دهنده به موضوع فلسفه ورزش در جامعه دینی اسلام را از طریق افق‌های جدیدتری برای برنامه‌ریزی‌ها و تعیین استراتژی‌های افزایش مشارکت باز نمود. در این راستا با تحلیل مساله در چهار سطح لیتانی، اجتماعی، جهان‌بینی یا گفتمان و اسطوره‌ای و استعاره‌ای می‌توان راهکارهای جدید در سطوح لیتانی موضوع ارائه داد. با نگاه به گذشته برخی سیاست‌هایی که تا کنون در سطوح لیتانی و اجتماعی برای فلسفه مشارکت ورزشی ارائه شده است، در سطوح پایین‌تر یعنی سطوح گفتمان و اسطوره‌ای معکوس عمل نموده است و تنها فلسفه مشارکت ورزشی عواملی همانند اثرات فیزیولوژیکی، جسمانی و روانی رویدادهای ورزشی در جامعه مورد توجه قرار گرفته است. بکارگیری از روش تحلیل علی لایه‌ای موجب درک عمیق و تعاملی سطوح مختلف مساله چرایی مشارکت ورزشی جوامع دینی و اسلامی کمک می‌شود. از طرفی با توجه به اینکه در این روش تاکید می‌گردد که سعی شود طراحی سناریو‌ها در سطح جهان‌بینی و اسطوره‌ای شکل گیرد. لذا در موضوع مربوط به این مساله نیز چهار سناریو بر اساس دو نیروی پیشران فرهنگ بخشی و فرا بخشی به ورزش و ورزش قهرمانی و همگانی در نظر گرفته شدند. البته هرکدام از این سناریو‌هایی که در سطح جهان‌بینی مطرح گردیده‌اند خود می‌تواند چندین سناریو نیز در سطح اجتماعی یا لیتانی پشتیبانی نمایند و از این‌رو آینده‌های بدیل متعددی را در پیش روی تصمیم‌گیران و سیاستگذاران جامعه دینی - اسلامی قرار دهد.

پی‌نوشت‌ها

۱. تفسیر نمونه، ج ۹.
۲. خرمشاهی، بهالدین؛ انصاری، مسعود، پیام پیامبر.
۳. جمشیدی، محمد (۱۳۸۷). ورزش و اوقات فراغت.
۴. خزایی، احمد رضا (۱۳۸۸). فرهنگ و ورزش.
۵. ترکمان، هانیه (۱۳۸۶). تأثیر ورزش بر حافظه.
۶. فراهانی، احسان (۱۳۸۶). افسردگی و ورزش.
۷. یوسف، آیه ۱۲.
۸. قصص، آیه ۱۴.
۹. بقره، آیه ۲۴۷.
۱۰. تفسیر نمونه، ج ۱۶.

کتاب‌نامه

- آذربانی، احمد؛ کلاتری، رضا (۱۳۸۳). اصول و مبانی تربیت‌بدنی و ورزش؛ تهران، نشر آبیژ.
- افلاطون (۱۳۶۷). مجموعه آثار قوانین، ترجمه محمد حسین لطفی، انتشارات خوارزمی.
- خرم‌شاهی، بهاء‌الدین؛ انصاری، مسعود (۱۳۸۷). پیام پیامبر، انتشارات علمی فرهنگی تهران.
- خلجی، حسن (۱۳۸۷). تأثیر ایمان و معنویت بر عملکرد ورزشی در اسلام، پژوهش‌نامه علوم ورزشی، سال چهارم، شماره هفتم.
- دبورا، آ. وست؛ چارلز، آ. بوچر (۱۳۸۱). مبانی تربیت‌بدنی و ورزش، ترجمه احمد آزاد، تهران، انتشارات کمیته ملی المپیک.
- رحمانی خلیلی، احسان (۱۳۹۴). بررسی تأثیر سرمایه‌های اجتماعی بر شادابی اجتماعی و حضور متغیرهای حمایت اجتماعی و دین‌داری، نشر مطالعات فرهنگ و ارتباطات، سال ۱۶، شماره ۳۶.
- رحمانی خلیلی، احسان (۱۳۹۴). بررسی تأثیر سرمایه‌های اجتماعی بر شادابی اجتماعی در حضور متغیرهای حمایت اجتماعی و دین‌داری، نشریه مطالعات فرهنگ و ارتباطات، سال شانزدهم، شماره ۳۲.
- زمانی محجوب، حبیب (۱۳۸۸). بررسی ورود اسلام به ایران، تاریخ در آینه پژوهش، شماره ۲۲.
- سیفی، فاطمه (۱۳۹۴). تعلیم و تربیت در اسلام، چارچوب‌ها، مبانی، اصول، هدف‌ها و نتایج در نظام آموزشی، دومین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی علوم تربیتی و سبک زندگی، مشهد مقدس، دانشگاه تربت حیدریه.

آینده‌نگاری ورزش با تکیه بر مبانی اسلامی ... ۲۲۹

صبوری، حسین (۱۳۷۶). ورزش در اسلام، چاپ چهارم، قم، حوزه علمیه قم، دفتر تبلیغات اسلامی، مرکز انتشارات.

صبوری، حسین (۱۳۹۳). ورزش در اسلام، انتشارات صبوری.

عبدلی، بهروز (۱۳۸۶). مبانی روانی و اجتماعی تربیت‌بدنی و ورزش، چاپ دوم، انتشارات بامداد کتاب.

عزیز آبادی فراهانی، ابوالفضل (۱۳۷۳). تربیت‌بدنی عمومی (۲)، چاپ هشتم، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.

عنایت اله، سهیل (۱۳۸۸). تحلیل لایه لایه ای علت ها، نظریه و مورد کاوی های یک روش شناسی یکپارچه و متحول ساز آینده پژوهی (مجموعه مقالات). ترجمه مسعود منزوی، مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاع ملی، جلد اول و دوم.

کونن، بروس (۱۳۸۶). درآمدی بر جامعه شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، چاپ سیزدهم، انتشارات توتیا. کوشافر، علی اصغر (۱۳۸۱). اصول و مبانی تربیت‌بدنی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی تبریز.

مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳ ق). بحار الانوار، بیروت: موسسه الوفا.

مسعودی، حسن؛ مسعودی، محسن؛ مسعودی، میثم (۱۳۹۲). تأثیر ورزش بر زندگی علمی و اجتماعی افراد، کنگره پیشگامان پیشرفت، دوره سوم.

مظفری، سید میر احمد؛ پور سلطانی زرنندی، حسین (۱۳۸۶). اصول و مبانی تربیت‌بدنی، تهران انتشارات بامداد کتاب.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه، تهران: دارالکتاب الاسلامیه.

ملک، فتانه؛ میر صالحی، سیدوهاب؛ زیتونلی، عبدالحمید؛ یارقلی، حمیدرضا (۱۳۹۴). مرزهای اخلاقی خشونت در ورزش از نگاه اسلام، گنبد کاووس: اولین همایش ملی علوم ورزشی نوین، ورزش حرفه ایی و ارتقا تندرستی.

نمازی زاده، مهدی؛ سلحشوری، بهمن (۱۳۹۳). تربیت‌بدنی عمومی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.

ویو، سیمسون؛ جنینگز، آندر (۱۳۸۲). اربابان پشت پرده المپیک، ترجمه پرویز ختایی، تهران: انتشارات بی‌نا.

Barrow, R. (1976). Plato and Education, Rutledge& Kegan Paul.

Celiliai, G, & Elena, L, Elena, S, vlin, L (2015). Sport and Health Without Religion and Nationality Barriers. Procedia- social and Behavioral Sciences. vol 191. pp 2152 - 2156.

- Isidori, E., & Benetton, M. (2015). Sport as Education: Between Dignity and Human Rights. *Procedia- social and Behavioral Sciences*.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.foar.2015.01.001>.
- Perham, L.D & Primeau, L.A (1996), Play and Occupational therapy for children, *American journal of play therapy*. Vol 22, pp487.
- Slavson, Samuel (1948), *Creative Group Education* New York: Association Press.
- Torkildsen, G (2001). *Leisure and Creation Management*, New York, Spon Press.